

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego - trzydzieści lat działalności

Author: Magdalena Gil, Renata Ćmiel

Citation style: Gil Magdalena, Ćmiel Renata. (2008). Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego - trzydzieści lat działalności. W: M. Kycler, D. Pawelec (red.), "Biblioteka otwarta : wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego" (S. 270-278). Katowice : Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Magdalena Gil
Renata Ćmiel

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego – trzydzieści lat działalności

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego została powołana i zorganizowana w 1975. Służy pracownikom i studentom Wydziału. Gromadzi literaturę z zakresu nauk o ziemi oraz dziedzin pokrewnych (m.in. statystyki, turystyki, planowania przestrzennego, zoologii, matematyki, fizyki, chemii). Jest biblioteką specjalistyczną, wchodzącą w skład systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Śląskiego.

Baza lokalowa Biblioteki

W początkach działalności Biblioteka mieściła się w budynku Instytutu Geografii przy ulicy Szkolnej 4 w Sosnowcu. Wszystkie jej działy znajdowały się wówczas w jednej sali o powierzchni 100 m². W 1977 Bibliotece przydzielono dwa dodatkowe pomieszczenia, umożliwiając tym samym wydzielenie oddzielnego magazynu, czytelni (28 miejsc) i wypożyczalni.

W 1982 Biblioteka została przeniesiona do nowego budynku Wydziału Nauk o Ziemi przy ulicy Mielczarskiego (obecnie Będzińska) w Sosnowcu. Oficjalne otwarcie Biblioteki w nowej siedzibie odbyło się 1 IV 1982. Zorganizowano wtedy trzy magazyny, dwie czytelnie – jedna na 28 miejsc dla studentów, druga na trzy miejsca dla pracowników naukowych – oraz wypożyczalnię. Pomieszczenia te zajęły całe III piętro budynku. Dodatkowo w 1983 utworzono magazyn czasopism. Ostatecznie lokal Biblioteki zajął ok. 370 m² w tym: magazyny 150 m², czytelnia 120 m², zbiory regionalne 30 m², wypożyczalnia 15 m², pracownie 45 m².

W 1989, poprzez reorganizację wypożyczalni, wydzielono magazyn skryptów. W 2001 w związku z budową przejścia do nowego budynku Wydziału bazę lokalową Biblioteki zmniejszono o 13 m². W ostatnim okresie do najważniejszych zmian lokalowych i organizacyjnych należało przyłączenie Składnicy Map (2003) oraz powstanie nowej Czytelni Ogólnej (2004).

Fundusze na powstanie Czytelni pochodziły z Fundacji na Rzecz Nauki w ramach programu MILAB. Natomiast komputeryzacja Czytelni została sfinansowana z nagrody, jaką Wydział Nauk o Ziemi otrzymał za całokształt działalności naukowo-dydaktycznej na rzecz ochrony środowiska od Zarządu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Obecnie Biblioteka WNoZ dysponuje 21 stanowiskami komputerowymi, z czego dziewięć stanowisk dostępnych jest dla studentów i pracowników WNoZ w Czytelni Ogólnej, natomiast dwa w Czytelni Składnicy Map. Otrzymano również programy komputerowe: MapInfo (dostępne na trzech stanowiskach), Surfer oraz Corell Draw.

Pracownicy

W początkach działalności Biblioteki pracowało w niej trzech bibliotekarzy. Z czasem liczba osób zatrudnionych ulegała zmianom. W czasie 30-letniej działalności Biblioteki pracowały w niej następujące osoby: Kazimiera Basiura (1975–1978), Anna Torbus-Szczypa (1975–1982), Jadwiga Kozak (1978–1991), Jolanta Pachorek-Radosz (1980–1983), Anna Hołaj (1982–1983), Ewa Karbowska (1982–1986), Małgorzata Świętoń (1984–1986), Anna Wewióra (1984–1986), Elżbieta Włodarczyk (1991–2002). Obecnie zatrudnionych jest osiem osób: Grażyna Tetela (od 1975), Urszula Iwańska (od 1983), Barbara Tyc (od 1987), Marzena Nowak (od 1991), Renata Ćmiel (od 1994), Joanna Warot (od 2003), Irena Nowak (od 2003), Magdalena Gil (od 2003).

Pracownicy posiadają wykształcenie bibliotekarskie oraz, ze względu na profil działalności, specjalistyczne z zakresu geografii lub geologii. Obsada personalna to: jeden kustosz dyplomowany, czterech kustoszy, jeden bibliotekarz, a od czasu przyłączenia Składnicy Map personel powiększono o dwóch pracowników technicznych: absolwentki geologii i geografii.

Fot. 1. Wejście do nowej Czytelni Ogólnej (fot. M. Plichta)

Gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi gromadzi zbiory pochodzące z zakupów, wymiany oraz darów. Zakupy zbiorów zwartych i zbiorów specjalnych (zbiory kartograficzne) dokonywane są w oparciu o zamówienia wykładowców, sugestie studentów oraz na podstawie ofert wydawnictw, księgarń i hurtowni. W zakresie uzupełniania zbiorów, w pierwszych latach funkcjonowania, Biblioteka współpracowała z Komisją Biblioteczną działającą przy WNoZ.

W momencie powstania Biblioteki został przejęty księgozbiór zakupiony wcześniej przez Instytut Geografii – 10000 woluminów i Instytut Geologii – 800 pozycji. Systematycznie i w miarę możliwości personalnych był on selekcjonowany i włączany w zasoby Biblioteki.

Do końca 2007 zgromadzono 37325 woluminów wydawnictw zwartych, 11975 woluminów podręczników i skryptów. Od momentu uzyskania przez Wydział praw do nadawania stopnia naukowego doktora gromadzone są dysertacje doktorskie. Obecnie zbiór ten liczy 140 egzemplarzy i jest udostępniany na miejscu w Czytelni Ogólnej. Został on również skatalogowany w układzie alfabetycznym, w Katalogu Prac Doktorskich.

Obok wydawnictw zwartych Biblioteka gromadzi także czasopisma, otrzymywane głównie w drodze prenumeraty. W 1975 rozpoczęto działalność z 45 tytułami czasopism prenumerowanych, w 1976 liczba tytułów wynosiła 84, w 1977 – 140, w latach 1978–1986 otrzymywano od 162 do 186 tytułów, natomiast w 1987 – 226.

Część tytułów uzupełniona została wcześniejszymi numerami. W kilku przypadkach udało się skompletować całość wydawniczą czasopisma, m.in. „Czasopismo Geograficzne”, „Przegląd Geograficzny”, „Przegląd Geologiczny”.

Obecnie (stan na 31 XII 2007) Biblioteka otrzymuje 165 tytułów czasopism w wersji drukowanej oraz posiada dostęp do czasopism w wersji elektronicznej. Dostęp do wszystkich tytułów, w prenumerowanych przez Uniwersytet Śląski serwisach czasopism lub platformach, użytkownicy mają zapewniony ze strony www Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego (www.bg.us.edu.pl).

Ważnym źródłem pozyskiwania zbiorów jest wymiana wydawnictw. Do 1985 wymiana prowadzona była za pośrednictwem Katedr Wydziału, głównie Katedry Geomorfologii Krasu oraz Katedry Geografii Fizycznej. W 1986 Biblioteka rozpoczęła samodzielną współpracę z 15 instytucjami z kraju i z zagranicy; w 1991 było ich już 26. Z czasem ich ilość uległa zmniejszeniu, głównie z powodu kłopotów finansowych naszych sąsiadów z byłej Czechosłowacji. Od 2000 do chwili obecnej Biblioteka prowadzi wymianę z 25 instytucjami, w tym z czterema zagranicznymi. Corocznie, w celu ukierunkowania polityki wymiany krajowej i zagranicznej lista partnerów jest uaktualniana.

Od kilkunastu lat Wydział Nauk o Ziemi, jako wydawca nieprofesjonalny, posiada numer ISSN i ISBN dla własnych publikacji. W związku z tym Biblioteka zajmuje się również przydzielaniem tychże numerów oraz rozsyłaniem egzemplarzy obowiązkowych do upoważnionych instytucji.

Specyfika Wydziału spowodowała, że nieomal od początku jego istnienia gromadzono materiały kartograficzne. Organizatorem i wieloletnim kierownikiem Składnicy Map był specjalista kartograf Andrzej Konias. Pod jego kierownictwem powstał ogromny zbiór, stanowiący solidny warsztat dla prac naukowych i dydaktyki.

Po odejściu z pracy na Wydziale dr. hab. Andrzeja Koniasa, Składnica Map przestała być samodzielną jednostką organizacyjną i weszła w skład Biblioteki WNoZ (2003).

Łączna liczba posiadanych przez nią pozycji kartograficznych wynosiła wówczas około 30000 map, ponad 500 atlasów, blisko 50 map ściennych i około 150 kompletów zdjęć lotniczych.

W zbiorach Składnicy Map znajdują się m.in. mapy topograficzne w różnych skalach i układach oraz seryjne mapy tematyczne, takie jak: geologiczne, geomorfologiczne, glebowe, hydrogeologiczne, hydrograficzne, roślinności, sozologiczne, surowcowe.

Na szczególną uwagę zasługują arkusze mapy topograficznej w skali 1:100000 i 1:25000 Wojskowego Instytutu Geograficznego wydane w okresie międzywojennym.

Ponieważ w chwili przyłączenia Składnicy Map zbiory jej były w większości nieopracowane, konieczne było jak najszybsze ich skatalogowanie. Odpowiedni moduł systemu PROLIB nie zapewniał podstawowego warunku – szybkości opracowania.

Dzięki współpracy z Instytutem Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego pracownicy Składnicy Map zapoznali się z programem BibMap. W efekcie w roku 2004 zakupiono licencjonowany program komputerowy BibMap autorstwa Pracowni Komputerowej Marek Szczech, umożliwiający szybkie opracowanie zbiorów kartograficznych. Początkowo autor sporządził ten program dla potrzeb ośrodków geodezyjnych i kartograficznych, jednak po niewielkich korektach dostosowano go do opracowania w bibliotekach. Wprawdzie program ten zainstalowany jest jedynie w dwóch bibliotekach (Biblioteka WNoZ UŚ oraz Biblioteka Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ – Zbiory Kartograficzne), ale dzięki dobrej współpracy z jego autorem, przewiduje się z czasem udostępnienie zasobów bazy danych BibMap w Internecie.

Od IV 2004 do XII 2007 do bazy wprowadzono – po selekcji – 15103 opisów map i atlasów. Pozostałe materiały będą sukcesywnie selekcjonowane i opracowywane.

Program BibMap to zintegrowany system komputerowy, działający z wykorzystaniem programów: OŚRODEK, EWMAPA autorstwa GEOBID Sp. z o.o. oraz mapy Polski, autorstwa KOMPAS Wyd. Kartograficzne, Szczecin.

EWMAPA jest programem grafiki komputerowej, umożliwiającym prowadzenie graficznej bazy danych. W systemie BibMap program ten współdziała z systemem OŚRODEK, będącym narzędziem do gromadzenia i prowadzenia zasobu kartograficznego. Pozwala to m.in. na ewidencjonowanie wpływających do zasobu dokumentów (arkuszy map) oraz rejestrację wypożyczeń i zwrotów. Program zawiera katalog, który jest pewnego rodzaju zbiorem danych każdej mapy. Katalog ten, systematycznie uzupełniany, prezentuje następujące informacje:

- rodzaj mapy (symbole cyfrowe: 1–9 dotyczą map topograficznych, natomiast symbole literowe: A–Z to przede wszystkim mapy tematyczne),
- godło mapy (informuje o układzie współrzędnych oraz skali mapy),
- nazwę mapy,
- nr ewidencyjny (np. H/521.3/2 gdzie: H to rodzaj mapy, 521.3 to godło mapy natomiast 2 to liczba egzemplarzy),
- dostępność (datę wypożyczenia oraz planowaną datę zwrotu).

Dane przechowywane w katalogu wyświetlane są na tle mapy Polski, na którą nałożono skorowidz map w skali 1:50000 w układzie „92”, umożliwiając tym samym uzyskanie informacji na temat dostępności materiałów dokładnie z interesującego nas obszaru.

Zbiory zgromadzone w Składnicy Map udostępniane są na miejscu – w Czytelni, i na zewnątrz. Poza Składnicę Map nie wypożycza się: atlasów, map wydanych przed 1945, map w postaci cyfrowej, map zakupionych tylko w jednym egzemplarzu.

Od X 2003 do 31 XII 2007 ze zbiorów Składnicy Map skorzystało ponad 6800 czytelników, z czego 1532 na miejscu w Czytelni (Tab. 1). W latach 2003–2004 udostępniono 6432, natomiast w latach 2005–2007 – 14662 pozycje (przy czym od 23 VIII do 10 XII 2007 Składnica Map ze względu na prowadzony remont była nieczynna).

W 2004 Składnica Map rozpoczęła obróbkę cyfrową map. W początkowym etapie, mając na celu głównie ochronę arkuszy przed zniszczeniem, digitalizacji poddano mapy z okresu międzywojennego. Tak przygotowane zbiory można przeglądać na stanowiskach komputerowych w obu Czytelniach Biblioteki, z wykorzystaniem m.in. programu MapInfo. W tym samym roku nawiązano również współpracę ze Zbiorami Kartograficznymi Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ w zakresie skanowania i wymiany zbiorów kartograficznych.

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi prowadzi opracowanie zbiorów w ramach różnego rodzaju katalogów i kartotek, tak w wersji tradycyjnej kartkowej jak i elektronicznej.

W latach 90-tych podjęto w Uniwersytecie pierwsze próby wprowadzenia modułu elektronicznego do opracowania zbiorów. Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi w 1991, jako jedna z trzech pierwszych, w celu katalogowania zbiorów zwartych zastosowała oprogramowanie pakietu Micro CDS/ISIS 2.3. W efekcie były wykorzystane trzy wersje tego programu. Całość, stworzonej w ten sposób bazy liczyła 3897 rekordów. Po podjęciu decyzji o przejściu na system PROLIB, zakończono jej tworzenie. Ze względów technicznych nie da się przenieść rekordów z bazy ISIS do systemu PROLIB, ale istnieje możliwość dostępu do katalogu ISIS-owego na jednym stanowisku komputerowym. Prowadzone są również sukcesywnie prace nad konwersją rekordów tej bazy do systemu PROLIB. W 1999 Biblioteka przeszła na opracowanie zbiorów w PROLIB-ie.

Od początku tworzenia bazy wprowadzono 3808 opisów bibliograficznych; obecnie liczba opracowanych i dostępnych przez OPAC egzemplarzy wynosi 10201. Od 2005 rozpoczęto także wprowadzanie opisów bibliograficznych do katalogu NUKAT. Do tej pory prowadzony jest również kartkowy katalog alfabetyczny i rzeczowy zbiorów zwartych, na bieżąco uzupełniany kartami drukowanymi z systemu PROLIB.

W 1976 założono tematyczną kartotekę zawartości czasopism. W kartotece umieszczane były artykuły z zakresu geografii i geologii zawarte w polskojęzycznych czasopismach, otrzymywanych przez Bibliotekę. Układ kartoteki oparty był na Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. W 2006 zakończono prace związane z jej opracowywaniem, ponieważ takie zadanie spełniają obecnie różnego rodzaju elektroniczne źródła informacji, do których czytelnicy mają na bieżąco dostęp ze stanowisk komputerowych zlokalizowanych w Czytelnii.

Od 1983 w Bibliotece trwają prace związane z opracowaniem dorobku naukowego pracowników Wydziału. Do 2000 istniała kartkowa Kartoteka Prac Pracowników w układzie alfabetycznym. Od 1997 Biblioteka włączyła się w prace nad komputerową bazą indeksującą dorobek naukowy pracow-

Fot. 2. Czytelnia Ogólna (fot. M. Plichta)

ników Uniwersytetu Śląskiego. Do końca 2007 wprowadzono do tej bazy 2573 rekordy (w tym 184 rekordy pracowników).

Ze względu na charakter Wydziału, z całości księgozbioru wydzielono publikacje dotyczące geografii i geologii Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Prace związane z organizacją zbiorów regionalnych rozpoczęto w 1985. W następnych latach utworzono oddzielny Katalog Zbiorów Regionalnych, w układzie alfabetycznym, który – w miarę przybywania księgozbioru – jest regularnie uzupełniany. Zbiory udostępniane są wyłącznie w Czytelni. Obecnie obejmują wydawnictwa zwarte, seryjne, czasopisma oraz mapy i atlasy.

Fot. 3. Czytelnia Ogólna (fot. M. Plichta)

Całość zgromadzonego księgozbioru udostępniana jest w ramach działalności poszczególnych agend Biblioteki. Korzystanie na miejscu zapewniają czytelnikom Czytelnie: Ogólna i Zbiorów Kartograficznych, natomiast udostępnianie na zewnątrz odbywa się poprzez Wypożyczalnię.

Z Czytelń, które są ogólnie dostępne korzystać mogą wszyscy zainteresowani, natomiast prawo korzystania z Wypożyczalni mają:

- pracownicy naukowci UŚ,
- pracownicy UŚ nie będący nauczycielami akademickimi,
- studenci I, II, III stopnia studiów,
- emerytowanym pracownikom UŚ oraz studentom studiów podyplomowych UŚ księgozbiór udostępniany jest na miejscu.

Przez lata systematycznie wzrastała liczba udostępnionych pozycji oraz liczba czytelników (Tab. 1). W latach 1975–1977 udostępniono na miejscu ponad 3300 pozycji (1174 czytelników), w latach 1990–1992 ponad 44500 (14815 czytelników) natomiast w latach 2005–2007 prawie 213800 (53341 czytelników). Liczba osób korzystających z Wypożyczalni jest uzależniona głównie od liczby przyjętych studentów. W latach 1975–1977 zapisano 716 czytelników (wypożyczono 2981 pozycji), w latach 1990–1992 – 1885 (18286 wypożyczeń) natomiast w latach 2005–2007 prawie 4000 czytelników (46026 wypożyczeń).

Tabela 1. Udostępnianie zbiorów w Bibliotece WNoZ (1975–2007)

Lata	Wypożyczalnia		Czytelnia	
	Liczba czytelników	Liczba wypożyczeń	Liczba czytelników	Liczba wypożyczeń
1975–1977	716	2981	1174	3336
1978–1980	1081	5976	2512	10465
1981–1983	1111	7433	6037	24700
1984–1986	1466	12034	12118	25888
1987–1989	1564	15537	13075	35549
1990–1992	1885	18286	14815	44527
1993–1995	3324	28575	22830	81161
1996–1998	3995	50646	37232	166397
1999–2001	4278	79649	44833	217376
2002–2004	4697 (+ 1682 SM*)	91242 (+ 5427 SM)	43709 (+ 422 SM)	214530 (+ 1005 SM)
2005–2007	3999 (+ 3684 SM)	46026 (+ 12283 SM)	53341 (+ 1110 SM)	213780 (+ 2379 SM)

* Składnica Map (dane od 2003 r.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki w latach 1975–2007.

Działalność informacyjna, dydaktyczna, naukowa

Działalność dydaktyczna Biblioteki WNoZ obejmuje głównie szkolenia studentów i pracowników Wydziału oraz praktyki zawodowe i międzysemestralne dla studentów bibliotekoznawstwa. Od 1977 Biblioteka współpracuje w tym zakresie z Instytutem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego. Na początku każdego roku akademickiego prowadzone są zajęcia dla studentów I roku geografii i geologii z przysposobienia bibliotecznego i informacyjnego. Przez cały rok natomiast trwają szkolenia specjalistyczne w zakresie wykorzystania elektronicznych źródeł informacji (bazy danych, czasopisma elektroniczne itp.), poszukiwań bibliograficznych, tworzenia bibliografii itp. Organizowane są one w miarę zapotrzebowania i na życzenie osób zainteresowanych.

Ponadto Biblioteka sprawowała opiekę nad pracami z zakresu bibliografii krasu i speleologii w ramach pracowni magisterskiej Zakładu Geomorfologii Krasu. Powstały wówczas pra-

ce dotyczące polskiej, włoskiej i francuskiej literatury krasowej. Wykorzystywano w tym celu również program Micro CDS/ISIS.

Pracownicy Biblioteki brali udział w różnego rodzaju konferencjach, warsztatach, szkoleniach, m.in.:

- konferencja „Granice, Obszary Przygraniczne, Euroregiony” (wygłoszony i opublikowany referat),
- cykliczne konferencje z zakresu obsługi i rozbudowy baz danych w systemie WinISIS (Klub Użytkowników Pakietu ISIS),
- liczne warsztaty szkoleniowe, m.in. „OpenAccess – nowy model komunikacji naukowej”, „Prawo autorskie w działalności bibliotek”,
- Szkoły Speleologiczne.

Bibliotekarze współpracują z Sekcją Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w zakresie wymiany informacji i uzupełniania wiedzy.

Biblioteka zajmuje się ponadto organizacją wystaw okolicznościowych. Zorganizowano m.in. wystawy:

- dorobku zmarłego prof. dr. hab. Józefa Szaflarskiego,
- dorobku Wydziału z okazji 47 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego,
- tematyczną związaną z inauguracją Międzynarodowego Roku Polarnego,
- z okazji jubileuszowej XXV Szkoły Speleologicznej, poświęcona zmarłemu twórcy Szkoły – prof. dr. hab. Marianowi Pulinie.

Na stałe w działalność Biblioteki wpisały się ekspozycje prezentujące nowe nabytki oraz publikacje naukowe pracowników Wydziału.

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi przez cały okres swej działalności stanowiła istotny element w życiu Wydziału, stając się bogatym zapleczem dla jego rozwoju naukowego i dydaktycznego.

A b s t r a c t

The article describes 30-year-lasting period of the University of Silesia Earth Sciences Department Library. The analysis of all aspects of library activity was conducted with particular consideration of changes connected with i.e. attaching the Map Repository and opening of a new Main Reading Room.